

56-24

દેવી દમયંતી અથવા
કુલિ કૌટિલ્ય નાટકનો સાર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

(ગુજરાત કૉપીરાઈટ વિભાગ)

અનુક્રમાંક ૬૮-૨૫ કિંમત રૂ. ૨.૦૦ આ. ૧૧।

ગ્રંથનામ દેવી દમયંતી વ્યથા
કવિ શૌરિવ જાટજીને સંપ્ર
વર્ગાંક

મરહુમ મોતીરામ બેચર સ્થાપીત,

દેવી દમયંતી

અથવા

કલિ કૌટિલ્ય.

નામક નાટકનો સંક્ષિપ્ત સાર તથા ગાયનો.

રચનાર,

શ. ઠક્કર નારાયણ વિસનથ—અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મણીલાલ પરભુદાસ દેસાઈ,—નડીઆદ.

શ્રી આર્ચ નાટ્ય સમાજના માલિક.

આવૃત્તી ૩ છ

સને ૧૯૧૭

પ્રત ૨૦૦૦

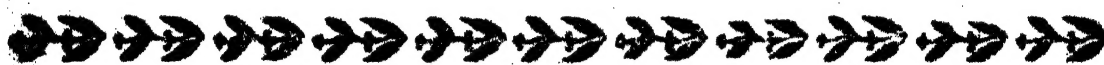
ઈમત બે આના.

પ્રકાશન
શ્રી સત્ય સાગર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં પોલ પોથાભાઈ ચક્રભાઈએ છાપ્યું.

કવચ

આ નાટક વિષેના પ્રત્યેક અધીકાર ઇ. સ. ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા
એક્ટ પ્રમાણે માલિક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે, માટે
તેમની આજ્ઞાવિના આ નાટક કાંઈએ બજારુ
લખવાવવું કે છાપવું છપાવવું નહિ.

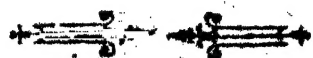

અમદાવાદ.

પીરમસાના રોજ પાસે શ્રી સત્ય સાગર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં પોલ પોથાભાઈ ચક્રભાઈએ છાપ્યું.

અમારા બે ઉદ્દગાર.

મહાભારત ના વનપર્વ અથવા અરણ્ય પર્વ ના પર મા અધ્યાયથી નલોપાખ્યાન પર્વનો આરંભ થાય છે અને ૭૬ મા અધ્યાયમાં એની પૂર્ણાણિ થયેલી છે. નળ અને દમયંતીની કથા બ્રહ્મ નામક મહર્ષિએ વનવાસી યુધિષ્ઠિરને આશ્વાસન આપવાના હેતુથી કહી સંભળાવી હતી અને નળ દમયંતીનું બોલક આખ્યાન એવું તો બોધક અને રસિક છે કે એના લેડીન, જર્મન, ફારસી, અંગ્રેજી અને ખીજી વિદેશીય ભાષાઓમાં અનેક ભાષાંતરો થઈ ચૂક્યા છે. અને હજી પણ નવાં નવાં ભાષાંતરો થતાં જાય છે કવી કુલગુરુ કાલિદાસે સંસ્કૃતમાં ‘ નલોદય ’ નામક કાવ્યની રચના કરી છે શ્રી હર્ષ કવિએ ‘ નૈષધ કાવ્ય ’ ની રચના કરી છે તેમજ ત્રિવિક્રમકૃત ‘ નલચંપૂ ’ આદિ અનેક મધ્ય કાવ્યો (નાટકો) પણ સંસ્કૃતમાં એ આખ્યાનના આધારે રચાયેલાં છે. ગુજરાતી ભાષામાં એ આખ્યાનના આધારે આપણી ગુર્જર ભૂમિના વયોમદ અને જ્ઞાનવદ સાક્ષરરત્ન દીવાન બહાદુર શ્રીયુત રણછોડભાઈ ઉદયરામે જે ‘ નળ દમયંતી ’ નામક નાટકની રચના કરી છે તે પણ અવશ્ય પ્રશંસનીય છે. પરંતુ તે નાટકમાં રોદ્ર, શંગાર તથા હાસ્ય રસ આદી રસોતી (એ નાટક આજથી ત્રીસેક વર્ષ પૂર્વે લખાયેલું હોવાથી) બહુ અલ્પ ન્યૂનતા હોવાથી અને ત્રીસ વર્ષમાં ગુર્જર નાટ્ય લેખન પદ્ધતિમાં અતિશય પરિવર્તન થયેલું હોવાથી નળ દમયંતીના આદર્શ ચરિત્રને નાટક રૂપે જોવાનો, આ કંપની ગુજરાત, મુંબઈ

તથા કરાચી આદિ પ્રદેશોમાં પ્રવાસ કરતી હોવાથી, સર્વને લાભ મળી શકે તેમજ આ નાટક એમાં સર્વ મુખ્ય રસોત્તે નવીન પદ્ધતિ પ્રમાણે સમાવેશ થએલો હોવાથી પ્રેક્ષકોને વિશેષ મનોહર તથા આકર્ષક જણાય એ ઉદ્દેશથી આ નાટક નવીનતાથી લખાવવામાં આવ્યું છે.

પ્રસ્તુત નાટકમાં જ્યારથી કવિએ દમયંતી ને વરવા માટે નળન સર્વ ન્દસ માટેના પોતાના કોટિલ્પનો આરંભ કર્યો ત્યારથી નળનો દ્યુતમાં પરાજય, નળ દમયંતીનો વનવાસ અને કલિના અનેક છળ પ્રપંચોના ભાગને ભેટી પુષ્કરને દુતમાં દરાવી નળ તથા દમયંતીના પુત્ર સુખ સ્થિતિરના આરોહણ પર્યંતનો કથા ભાગ લેવામાં આવ્યો છે અને અનુસંધાન માટે દમયંતીના નળ સાથેના લગ્ન આદિની કથા પૂર્વ સ્થિતિ તરીકે સારમાં આવી છે એટલે તે વાંચવાથી નળ દમયંતીનું આખ્યાન સંક્ષિપ્તતાથી પ્રેક્ષકોના જાણનામાં આવી શકશે.

આ નાટક પણ અમારી કંપનીના કવિ રા. ઠક્કુર નારાયણ વિઠ્ઠલજી રચેલું છે અને આ નાટકના પ્રેક્ષકોના આદરને પાત્ર થશે, તે લેખક તથા લજવનાર બંને પોતાના પરિશ્રમને સફળ થએલો માનશે. સુરેષુ કિંમદુના —

મરહુમ મોતીરામ બેચર નંદલાલા.

(૫)

દેવી દમયંતી

અપરંપરા

કાલ કૌટિલ્ય

નામક નારાનો પ્રવેશાનુક્રમથી સંક્ષિપ્ત સાર.

પુર્વ ચરિત્ર.

નિપથ દેવનો નળનળ શુરવીર, રૂપ સુંદર અને વેદવેતા
વિદ્વાન હતો તેમજ શસ્ત્રવિદ્યા અને અસ્ત્રવિદ્યામાં પણ અદ્વિતીય
હતો અર્થાત્ તે એવી રીતે સર્વ સદ્ગુણ સંપન્ન હતો અને તેમાં
જે કાંઈ પણ દુર્ગુણ હોય તે એટલેજ કે, હતું જાસત તેને વગ
જેલું હતું. દમયંતી વિદર્ભદેશના રાજા ભીમની એક માત્ર કન્યા
હતી અને તે પણ અતિશય લાવણ્યમયી તથા વિદુષી હતી એ
ઉભયના એક યોગના રૂપગુણની ખ્યાતિ સાંભળીને નરસપર પ્રેમ
બંધાયો હતો. દમયંતી દિવસ અને રાત નળના દર્શન માટે આતુર
રહ્યા કરતી હતી એવામાં રાજા ભીમકે દમયંતીના સ્વયંવરની
તૈયારી કરી અને સર્વ દેશના રાજાઓને આમંત્રણ મોકલવામાં
આવ્યા. દમયંતી દેવગંજનાઓથી પણ વિશેષ સુંદર હોવાથી તેના
હસ્તને મેળવવાની આશાથી તેના સ્વયંવરમાં ઇન્દ્ર અગ્નિ વરુણ
અને યમ આદિ દેવો પણ આવ્યા હતા. દમયંતીના નવમ' બંધા-
યલા સ્નેહની વાર્તા એ દેવોના જાણવામાં હોવાથી તેમજ સ્વયંવરમાં

નળ રાજનું રૂપ ખારીને દમયંતીને બ્રમાવાનો યત્ન કર્યો, પણ દમયંતીએ અમુક ચિન્હથી પોતાના પ્રિયકર નળને ઓળખીને તેના ગળામાંજ વરમાળ આરોપી અને નળ તથા દમયંતી પતિપત્ની થયા દમયંતીની એક નિષ્ઠતા અને દલતાય પ્રાંત્ર થઈને ઉપર્યક્ત ચાર દેવેએ નળ રાજને કેટલાક વર આપ્યા કે જેના મોજે પછીથી નળનાજ કાષ્ઠપણ પ્રગટના સાધન તિના અધી તથા જળને ઉત્પન્ન કરી શકતો હતો, અત્યંત નવાદિષ્ટ પાક નિષ્પન્ન કરી શકતો હતો અને ગમે તેવા સંકુચિત દૂરમાં નમ્યા વગર પ્રવેશ કરી શકતો હતો અસ્તુ એ સ્વયં વર પ્રસંગે કવિ પણ આવવા નીકળ્યો હતો, પણ તે એક દિવસ મોડો પડ્યો અને મારગમાંજ તેને દમયંતીના નળ સાથે લલ્લ થઈ ગયાના સમાચાર મળ્યા. એ દિવસથી દુષ્ટ કલિના રહસ્યમાં નળ વિષયક વેદ્યના અધિ જાગૃત થયો.

કેટલાક કાળ પ્રવૃત્ત તો પોતાના પિત્ર દ્રાપર અને અન્ય દેવોના સમજાવ્યાથી કલિ પોતાના દેવેપને દાવાવીને ઘાંત રહ્યો અને આર વરણ જેટલો કાળ વીતી ગયો. એ કાળાવીધિમાં નળ તથા દમયંતીને એક પુત્ર અને એક પુત્રી એવી રીતે બે સંતાન રતોની પ્રાપ્તો થઈ ચુકી હતી અને પ્રેમી દંપતી અતિશય આનંદમાં પોતાના સમય વીતાડતાં હતાં કલિના રહસ્યમાંથી દમયંતીનું લાવણ્ય ખસતું ન હોવાથી તે દિવસ ગત દમયંતીની મુરતિને પોતાના રહસ્ય નેત્ર સમક્ષ જિમેલી જોવા કરતો હતો અર્થાત્ નળને દમયંતીના સમાગમથી સુખના શિખરપર ચઢેલો જોઈ તેના રહસ્યમાંના દેવે નવેસથી હલકાઈ આવ્યો અને તેણે નળને પાયમાલ કરી દમયંતીને મેળવવાના કુટુંબ પ્રયત્નને અંજલિ કર્યો, એ સમયથી આપણા પ્રસ્તુત નાટકના નારંજ થાય છે.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.—કલિની ગૃહા:—હૃદય ચક્ષુથી દગયંતીના આકારને નિહાળતો કલિ તેના સૈન્દર્યની પ્રશંસા કરતો દેખાય છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવાના પોતાનો નિશ્ચય થવાથી પોતાના સહાયક કામદેવ, રતિદેવી, માયા અને મદિરાનું આવાહન કરતા તેઓ ત્યાંજ પ્રકટ થાય છે. કલિ તેમને નળના તપોવનવાસી થયેલા વિામ પુષ્કરનાં દર્શન કરાવી તેના હૃદયમાં કામવાસના ઉપજાવવા તા આરાધના પે છે અને તેમના અદૃશ્ય થવા પછી કલિ નળના સર્વનાશની પ્રતિજ્ઞા સાથે પ્રયજ્ઞ કરે છે.

પ્રવેશ ૨ જો.—રિદલ દેશની રાજધાની પાસેનું તપોવન:—કામદેવ, રતિદેવી, માયા અને મદિરા પોતાની શક્તિથી ગ્રીષ્મકાળ હોવા છતાં તપોવનમાં વસંતકાળની ખટાણા છે સરિતા સ્નાન કરી પાછો વળેલા પુષ્કર અકાળવસતની શેલાને નંદ વિરિમત થાય છે અને આશ્ચર્ય દર્શાવે છે. એટલામાં એક માંડલિક રાજ્યની મહા સૈન્દર્યવતી કુમરી કન્યા વૈજયંતી પોતાની સખાઓ સાથે વનવિહાર માટે આવે છે અને કામદેવે પુષ્કરપર પોતાના કુસુમશરતો પ્રહાર કરેલો હોવાથી પુષ્કરનું ચિત્ત વૈજયંતીમાં આસક્ત થાય છે અને વૈજયંતી પણ પુષ્કરના સૈન્દર્યને નંદ તેની તરફ આકર્ષાય છે. પ્રથમ વૈજયંતી તથા સખાઓનો વિનોદ અને પછી પુષ્કર સાથે વૈજયંતીના વાર્તાલાપ પ્રેમ બીજનું આરોપણ અને મહારા કક્ષાનો આરંભ વૈજયંતીનું ગમન અને પુષ્કરના હૃદયમાં કામ વાસના સાથે તેની અંગીકૃત રાજ્ય તૃણ્યુનો ઉદભવ કલિનું

એક રાજના સ્વરૂપમાં આવી પેતાને તેના પિતાના એક મિત્ર તરીકે
ઓળખાવી પુપ્પરને નળપ્રાથે છૂટ રવી રાજ્ય મેળવવાનું જણાવ્યું.
કલિની માયાનાં સપડાયેલા પુત્ર તપોવનને ત્યાગી નિષધરાજવાતી
પ્રતિ પ્રયાણ અને ત્યાર પછી કલિના મુદમાનવ જાતિની મૂર્ખતાવિશે
ઉદગાર કલિના જવા પછી રતદેવી માયા તથા મદિરના કલિની
સતાવિશે સંબોધક ઉદગાર અને તે નું પ્રયાણ.

પ્રવેશ ૩ જે—મૃતિક શૈવરાજનું ઉદ્ધાન:—કાષ્ટ પશુ
પ્રધારે પ્રકાશમાં આવવા માટે હડકયો ચએલો વૈજયંતીના બાપ
અને મૃતિક શૈવરાજ પેતાના પ્રકાશમાં આવવા વિશે ૧૧ વિચારમાં
નિમગ્ન છે એટલામાં એક મહાત્માનાં સ્વરૂપમાં કલિ પ્રવેશ કરે છે
અને 'પુપ્પર ચક્રવર્તી થવાનો છે, માટે તું પારી ભગિની વૈજયં-
તીને તેની સાથે પરણાવ એટલે ચક્રવર્તીના સાળા તરીકે પ્રકાશમાં
આવીશ' એમ જણાવી એક કાંકરે જે પક્ષી મારવાનાં પ્રયત્નમાં
ફાવે છે મુર્ખ શૈવરાજ ચક્રવર્તીના સાળા તરીકે પ્રકાશમાં આવવાની
ભાવિ આશાથી કુલાઇને હર્ષથી હલકાઇ મહા વિલક્ષણ વિચારે
પ્રદર્શિત કરતો પ્રયાણ કરે છે.

પ્રવેશ ૪ થો—નળરાજનું ઔષ્મસદન:—દયયંતીના સ્વયં
વરનો વારપિત મહોત્સવ દોવાથી અધિકારિમાંડળ તથા દાસ દાસી
આદિનું આનંદ પ્રદર્શન નળનું આગમન અને સર્વના અભિનંદનનો
સ્ત્રીકાર દમયંતીના આગ્રહ પછી દંપતીના આનંદ દર્શક ઉદગાર:
દેવોનો દમયંતીને આકાશભીક્ષાના આશીર્વાદ મન્દની પ્રેરણાથી
રંભા, હર્ષણી અને મેનકા આદિ અપ્સરાઓનું અભિનંદનાર્થ
આગમન ત્યાર પછી પુપ્પરના દૃષ્ટિનું કુત મઠનું નિમંત્રણ પણ મળે

આવવું અને નળરાજ્યને પુષ્કર સાથે દુત રમવાનો કરેલો સ્વીકાર.
ત્યાર બાદ અસરગોત્રનું નૃત્ય સંગીત.

પ્રવેશ ૫ એ. પુષ્કરના વાસ:- દિનો તિયોગ અસહ્ય
થવાથી અને પુષ્કર ત્રણ માસ પર્યન્ત નળ સથેના વતસ પ્રવૃત્ત
રહેવાથી એ લાવ્યાવિના રાજવાનીમાં આવેલી પ્રેમાતુર જૈનવીનું
આગમન અને તેનો પતિ સાથે મેલાપ હંપતાનો અવર્ણનીય આ-
નંદ તેમના જવા પછી શૈલરાજનું પોતાના એ પ્રુથ મદી દડું નિત્રો
સાથે આગમન અને મિત્રોની “અધા જે સ્થાન્ય ખાએ તો અમેબસ
ધુળ ખાઈ શું.”ના તરત્તને અનુસરીને અત વેલી યુક્તિ પ્રમાણે સં-
સારતા નિરમળી નિહદ વર્તન કરીને પ્રમાણે આવવાનો શૈલરાજ-
જનો દહ નિશ્ચય તેના જવાબાદ મુરખતી મુખાંત્ર વીશે ચંદન નંદ-
નના ઉદગાર.

પ્રવેશ ૬ ઠા-કવી હમયંતીનો આવાસ—નિત્ય નળગજ
જુગારમાં સર્વસ્વ હારતો જાય છે અને રાજ્ય ખોવાતી અણીપર
આવી લાગ્યો છે એવી પરિસ્થિતિ હોવાથી હમયંતી શોક કરે છે
અને છેવટે ઇન્દ્રસેન તથા ઇન્દ્રસેનને એવાની સારથી વાણીય તથા
દાસી બદલેના સાથે પોતાના પીતા બીમક રાજને ત્યાં મોકલવા
માટે અશક્તિપાત સાથે વિદાય કરે છે. માતા તથા બાળકોનો વીયોગ-
વેળાનો હૃદય ભેદક આકંદ અને છેવટે વિયોગ.

પ્રવેશ ૭ એ.-નળરાજનું સમાસદનાં કલિની કપટ વિ-
દ્યાના પ્રતાપથી નળગજનો દ્યુતમાં પતિપૂર્ણ પરાજય અને રાજ્ય
પણ છેવટે જવાબી પુષ્કરને તેને હમયંતીને દાવમાં મકવાનો ઉપદેશ
નળનો ક્રોધ અને તેથી ચિદં સને વિરાજ પુષ્કરના તળ હમયંતીને

મુલ્યવાન વસ્ત્રો તથા અલંકાર આદિ ત્યાગી સાર્થક વસ્ત્રો પહેરી ૮
 પોતાના રાજમાર્ગી ચાલ્યા જવની આશ આ પ્રજાજનોને નળ તથા
 દમયંતી કામપણ પ્રકરનો આશ્રય ન આપવાની અસાધી આ
 ઉદ્દેશ લા અધિકારિ વરગ તથા પ્રજાવરગની બળવા માટે તમ્બારી,
 શલ્લરાજની વનચેષ્ટા અને એટલામાં નળનું આવી પ્રજાનું સાંત્વન
 કરવું—વર્માદિ દંપતીનું વનગમન. (ટૂંકો.)

અંક ૨ જો.

પ્રેશ ૧ લો—અરણ્ય—દયુમાં નળે દમયંતીને ન માંડવાથી
 દમયંતીને મેળવવાની પોતાની આશમાં નિષ્ફળ થયેલો કલિ પો-
 તાની આને સ્ફુળ કરવા માટે બીજી કંઈ સુકિત યોજવાનો વિચાર
 કરે છે. નળ તથા દમયંતી સરોવર તીરે એક વસ્ત્ર પહેરી (કારણ
 કે, એક પક્ષને પોતાના વસ્ત્રવડે પકડવા જતાં તે પક્ષી નળના વસ્ત્ર
 સાથે ઉડા જવાથી બન્નેને એકજ વસ્ત્રથી શરીર ઢાંકવાની અગ-
 ત્ય પડી હતી) સૂતાં હતાં એટલામાં નળ તૃપ્તિ થવાથી જળા
 પાનની ઇચ્છા કરે છે, પણ દેવો જાગી જશે એમ ધારી અચકાપ
 છે; કલિ એક શસ્ત્ર ફેંકે છે અને નળ અર્ધ વસ્ત્ર કાપી પાણી પીવા
 જાય છે. એટલામાં કલિના પ્રેરણાથી જલદેરી તેને દમયંતીને વન-
 વાસમાં ન રાખવાના અને તેના પિતાને ત્યાં મોકલવાનો ઉપદેશ
 આપે છે; નળ તે એકલી પડશે તો પિતાને ત્યાં જઈ બાળકો સાથે
 મળી સુખી થશે, એવી ધારણાથી દમયંતીને ત્યાગી જાય છે. તેના

જવા પછી દમયંતીને જાગૃત થતાં વિજાપ. જલદેવી સાથે સંવાદ અને નળને શોધવા માટે વનેવનમાં જટકવાનો તેનો નિશ્ચય તથા નળ નામના જપ સાથે પ્રવણ.

પ્રવેશ ૨ જો-વૈજયંતીનો આવાસ—વૈજયંતી તથા તેની સખીઓનો શુંગાર વિષયક પરસ્પર વાણી વિનોદ પુષ્કરનું આગમન અને વૈજયંતીની રાજસભામાં પણ ન જવા માટેની અને નિરતર ચોતાની પાસેજ રહેવા માટેની તેને પ્રાર્થના પત્નીની ઇચ્છા પ્રમાણે પુષ્કર સમ્મતનાજને બોલાવી રાજ્ય શંકટ ચલાવવાના સર્વ અધિકાર તેને આપે છે. સમ્મતનાજ રાજનો પ્રતિનિધી ગયાથી પુલાય છે પતી પતનીનો પરસ્પર વાણી વીનોદ.

પ્રવેશ ૩ જો નિષિદ્ધ અરણ્ય—નળના શોધવાં નીચેની કુવા અને તૃષાથી ખીડિતા દમયંતીને ઉપકારના બારણી દ્વારા પેત્રના કણમાં લાવવા માટે કાલ એક માયાવી અજગરને ઉપન્ન કરે છે. તે નિદિત દમયંતીને ગળવા માંડે છે અને કૃત્તિ એક ગામ્ધીના સ્વરૂપ આવી અજગરને મારી દમયંતીને બચાવીને ઉપકારના બદલામાં પ્રેમની યાચના કરે છે. દમયંતીને શાપ અને શાપની સમાપ્તિ પહેલાંજ પૃથ્વીમાં ઉતરી જઈ ધનુ શાપના પરિણામમાંથી છટકા જવું એજ સમયે એક જ સુખાદુની રાણી વિનાશક્ષી તથા સુનંદાનું મૃગયા માટે ત્યાં આવી પહેંચવું દમયંતીને કૃત્તિન કામિની નણી તેમનું આશ્વસન અને એક દાસી તરીકે દેવી દમયંતીનું તેની સાથે પ્રવણ.

પ્રવેશ ૪ અરણ્ય વિલાસ—નળના શાપથી અગ્નિમાં સપડાયેલો કોર્ટક દેખાય છે, એટલામાં દમયંતીને ત્યાગી શોક કરતો અને

અરણ્યમાં ભટકતો નળ તેને અગ્નિમાંથી કાઢે છે અને કોઈક તેના કલ્યાણ મટે તેને દંશ કરી વિદ્યુત્ત્વ બનાવી પુનઃ મુળ સ્વરૂપને પામતા માટે એક વસ્ત્ર આપે છે, આ ઘટના પછી મૃગયા કરવા નીકળે એ અયોધ્યાનો રાજા ઋતુપર્ણુ ત્યાં આવી શામે છે નળ સાથે તેનો પરિચય અને નળનું તેના સારથી તરીકે મહાક નામથી તેની સાથે અયોધ્યા પ્રતિ પ્રયાણ.

પ્રશ્ન ૫ ના—જનહિની સુનંદાનો આવાસ—સુનંદાનું દાસી કૃત્ય કરતી પતિ વિયેગિની દમયંતીની માનસિક વ્યથા, અને સુનંદાના સ્નાન માટેની તૈયારી કરવા જવું. નવેદા સુનંદાના યૌવન વિષય ઉદ્દગાર અને ત્યાર પછી પોતાની રતનમાળા દમયંતીને સોંપી તેનું સ્નાન માટે સ્નાન ગૃહમાં જવું, પછીથી અજો છા લેવા માટે રતનમળને ખુટીએ ટાંચી દમયંતીનું અંદર જવું અને કલ્પિત ત્યાં પ્રકટ થઈ રતનમાળાને ચોરી અદરશ થવું સુનંદા આવી માળા માગે છે; પણ તે ન દેખવાથ દમયંતી ગભરાય છે; સુનંદા દમયંતીને ચોર ધારી પોતાનાં મતા પિતાને બોલાવે છે અને રાજા રૂપાદ ન્યાયાસન સમક્ષ ન્યાય થાય ત્યાં સુધી દમયંતીને કારાગૃહનાં રાખવાને મોકલે છે. દમયંતીનું ધૈર્ય અને સત્ય નિષ્ઠા સતીની કસેટી.

પ્રવેશ ૬ હા શૈલરાજનો: આવાસ—પુશામતી અને હાજી-હાના ભક્તિ અદન તથા નંદન હાજીહાનો પાઠ નવેસરથી તપ્તિાર કરે છે; ત્યાર પછી કમલવજ્ર આવી ન્યાયાસન પર બેસી વિદ્યુત્ત્વ ન્યાય આપી પોતાની મુર્ચ્છાનુ પ્રશ્ન કરી બતાવે છે. વિધવાઓને પુનર્લગ્ન કરાવી છુટા અપાત્ની ખુશાલીમાં વારાંગનાના વૃન્ધામાયનો જલસો અને મધિયાની નાય ક્રુદ્ધ.

પ્રવેશ ૭ મો—ચૈદનગરનું કારાગૃહ:—અંદિની દમયંતી
કારાગૃહમાં ત્યાં ચક્ષુશ સ્વરૂપમાં કલિનુ પ્રકટ થયું અને દમયંતીના
પ્રેમની તેણે કરેલી યાચના પોતાના સતીત્વના પ્રભાવથી દમયંતી
કલિને ઓળખે છે કલિની બળ તકાર માટેની તૈયારી અને સતી
દમયંતીના શાપથી તેનું બળ ના મોઢાં સુખાદુ વિશાલ થી મુત્તર
તથા દમયંતીને શોધવા નીકળેલા અને સુખાદુને ત્યાં જિતરેલા રાજા
ભીમકના પુરોહિત સુદેવનું ત્યાં અગમન—સુદેવ દમયંતીને ઓળખે
છે સતીના સંકટમાંના ઉદ્ધર (ટેન્ડો)

અંક ૩ જો.

સુચના:—બીજા અંકની સમાપ્તિ પછી દમયંતી પોતાના
પિતા રાજા ભીમકને ત્યાં જઈ પોતાના આજકા સાથે રહી હતી
અને તેણે નળના શોધ માટે સુદેવ તથા પર્ણા નામના બે બ્રાહ્મ
ણોને નાના દેશમાં ભ્રમણ કરવા માટે એક સમજ્યા આપીને મોકલ્યા
હતા અને ઋતુપર્વના નવીન સારથી પાહુકે તે સમજ્યાની પુર્તિ
કરી હતી આથી રાંઠા પછી દમયંતીએ પોતાના બીજવારના
સ્વયંવરની અફવા ફેલાવી હતી અને તેથી દમયંતીને વરનાની
આશાથી રાજા ઋતુપર્વ નળની અન્વયીધાના પ્રતાપે અત્ય સમય
હોવા છતાં પણ કુલિનપુરના આવી પહોંચેલો રાજા આટલી ધરના
ઓળખી ગયેલી છે અને એ ધરના એના કલિના મુખથી ઉલ્લેખ
ત્રીજા અંકના પ્રથમ પ્રવેશમાં કરાગ્યો છે આ ધરનાએ ન.દકમાં
પ્રત્યક્ષ બતાવી નથી.

પ્રવેશ ૧ લો-કલિની બુદ્ધા-કર્કોટક નામના નળને અએલા
 દંશથી બળેલો અને ઋતુપર્ણુ રાગ્યએ નળને છૂતવિણા કીખવવાથી
 નળના શરીરમાંથી નીકળેલો તેમજ દમયંતીના શાપથી અર્ધદેહ
 થએલો કલિ પોતાના પ્રપંચોની નિષ્ફળતા માટે અત્યંત શોક કરે
 છે એટલામાં કામદેવ, રતિદેવી, માયા તથા મદિરા હવે તેને એક
 દુઃખ પ્રયત્ન છોડી દેવા અમળવે છે, પણ દુઃખ કલિ તે યોગ્ય ઉપ-
 દેશને ન માનનાં દમયંતીના બીજવારના સ્વયંવરમાં જવાને અને
 ત્યાં નવીન છળ પ્રપંચના જળને વિસ્તારવાના ઉદ્દેશથી ત્યાંથી
 પ્રયાણ કરે છે.

પ્રવેશ ૨ જો-કુન્દિનપુરમાં હૃદયશાળાઃ—દમયંતી તથા
 બુદ્ધાસેના બાદુકના ચમત્કારોની પરીક્ષા માટે આવે છે અને
 તેના જળ તથા અગ્નિને સાધન વિના પ્રકટ કરવાના તથા નમ્યા
 વિના નીચા બાણમાં પ્રવેશ કરવા આદિના ચમત્કારોને જોઈ
 દમયંતીને તે નળ હોવાની શંકા થાય છે, પણ તેના
 ફેરવાયેલા સ્વરૂપને જોતાં તેનું મન તેને નળ તરીકે બોલાવતાં
 અચકાચ છે એવો કદાચિત એ સારથીને નળના સમાગમથી
 આ ચમત્કારો પ્રાપ્ત થયા હશે એમ ધારી દમયંતી બાદુકને
 નળના સમાચાર પુછે છે, નળના કેટલાક પ્રશ્નોના દમયંતીના
 મુખથી સંતોષ કારક ઉત્તરો મળતાં બાદુક કર્કોટકે આપેલા વસ્ત્રના
 પ્રતાપે મુલરૂપમાં ત્યાં કલિનું આવવું ને તેનો પશ્ચાત્તપ વિચેતિ
 દમયંતીનો સંયોગ અને આદંદ ત્યાર પછી દમયંતીના મતાપિતા
 તથા હન્દ્રસેન અને હન્દ્રસેના અગ્નિનું અગરન છેવટે નળને પુત્રઃ
 પુષ્કર સાથે છૂત રમવનો અને જો તે દુઃખ આમત્રનું ન સ્વીકારે
 તો તેની સાથે મુક્ત કરીને પણ વંશપરંપરાના પોતાના ગણ્યને
 મેળવવાનો નિશ્ચય.

પ્રવેશ ૩ ને પુષ્કરનો આવાસ:—વૈજયંતી સાથે પોતાના રાજ્યાભિષેકના તૃતીય વાર્ષિકાત્સવના દિવસે આનંદવાર્તા કરતા પુષ્કર પાસે શૈલરાજ આવી નળની દુત માટેની નિમંત્રણ પત્રિકા આપે છે. વૈજયંતીના ના છતાં પોતાની કપટ કલામાં પોતાનો હદ વિશ્વાસ હોવાથી હમયંતીને જીતવાની આશાથી પુષ્કર નળના તે આમંત્રણને સ્વીકારે છે. પુષ્કરની દુષ્ટ વાસના.

પ્રવેશ ૪ થો શૈલરાજનો આવાસ:—પુષ્કર દુતમાં અવશ્ય જીતશે અને તેથી પોતાને હમયંતી સાથે વરવાનો પ્રસંગ મળતાં નવી રીતે પ્રવેશ. આવી શકારો એવી આશાથી શૈલરાજ દવામાં કિંદા પાંધે છે. અંદાઝ તથા નંદનને પોતાના વર ગધેડાની તૈયારી માટે તેની આજ્ઞા અને પ્રતણ.

પ્રવેશ ૫ મો—નૈપથ્ય રાજસભા:—દુતની તૈયારી પુષ્કર તથા વૈજયંતીના આગમન પછી નળનું હમયંતી, એ બાળકો, વિશાલક્ષી, સુનંદા, બૃહસ્પતિ તથા વાસ્તુદેવ આદિ પોતાના આમ જનો સાથે આવવું, જુગારના પહેલાંજ દાલના પુષ્કરની દાર અને નળને પાછો મળેલો રાજ્યનો અધિકાર પુષ્કર ક્ષિત્તિની પ્રેરણાથી અપરાધ કરેલો હોવાથી તેને તેના અપરાધની ક્ષમા અને તેના શુભિમાનને તેને સોંપાયેલો અધિકાર નળનો પુનઃ રાજ્યાભિષેક અંતે ભરત વાક્ય સાથે આનંદમાં નાટકની સમાપ્તિ.

નાટકના પાત્રો.

પુરૂષ પાત્રો,

નળ—નિષધ દેશનો પુણ્ય શ્લોક રાજા; દેવી હમયંતીનો પતિ.

કર્ણદ્રસેન—રાજા નળનો રાજકુમાર.

કલિ—ચતુર્થ યુગ; રાજા નળ તથા દેવી હમયંતીનો શત્રુ.

પુષ્કર—રાજા નળનો પિત્રાઈ અને કલિની સહાયતાથી ત્રણ

વર્ષ પર્યન્ત નિષધ દેશનો રાજા; વૈજયંતીનો પતિ.

શૈલરાજ—એક માંડલિક, વૈજયંતીનો ભાઈ અને પુષ્કરનો સાળો.

સ્તુપર્ણ—અયોધ્યાનો ભુપાળ.

સુખાહુ—એદિ દેશનો રાજા; હમયંતીનો માસો.

ભીમક—વિહર્ણ દેશનો રાજા; હમયંતીનો પિતા.

ચંદન } -- શૈલરાજના બે પુત્રામહી મિત્રો.
નંદન }

કામદેવ--પ્રેમ વિકારને ઉત્પન્ન કરનાર વિભુતિ, કલિનો સહાયક. કર્કોટક નાગ-સાથે પ્રધાન સેનાપતિ, દૂત, સલાસદો, ગવૈયા, વાણીયો, પ્રતિહાર અને નાગરિક વાણ્ણેય સારથી ઇત્યાદિ.

સ્રી પાત્રો.

હમયંતી--વિહર્લ દેશના રાજા ભીમકની પુત્રી વૈદરણી તથા ભૈમી આદિ નામોથી ઓળખાતી દેવી કન્યા; રાજા નળની પત્ની.

ઇન્દ્રસેના--તેની કન્યા.

અહોત્સેના--હમયંતીની વિશ્વાસપાત્ર દાસી.

વિશાલાક્ષી--રાજા સુમાહુની પત્ની, હમયંતીની માસી.

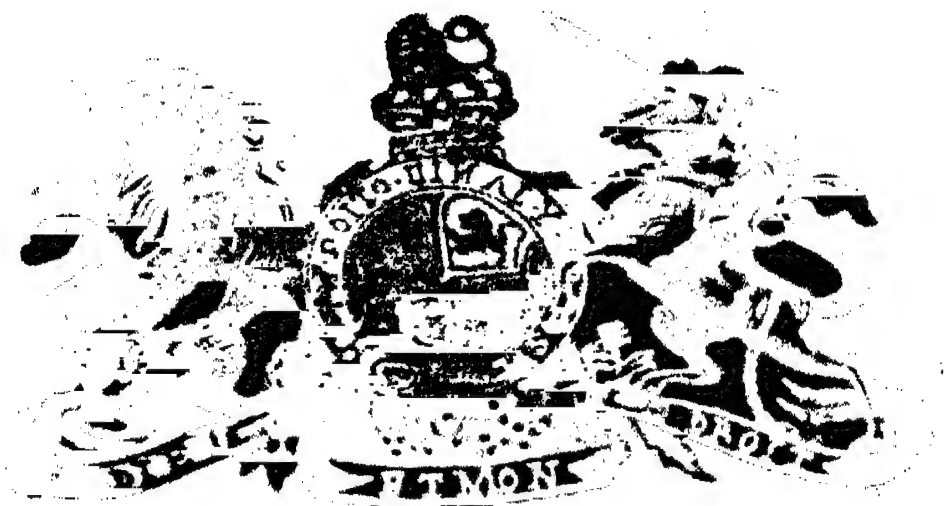
સુનંદા--રાજા સુમાહુ તથા વિશાલાક્ષીની પુત્રી.

રતિદેવી--કામદેવની સ્ત્રી.

વૈજયંતી--માંડલીક શૈલરાજના ભગિની પુષ્કરની પત્ની દાસીઓ, સખીઓ, અપ્સરાઓ, વારાંગનાઓ, માયા મહિરા અને જલદેવી ઇત્યાદિ.

સ્થળ--નિષધ દેશ, વિહર્લ દેશ, ચૈદ્ય નગર, અને અરણ્ય આદિ.

દેવી દમયંતી.

પ્રાર્થના.

નાન્દી—

કલ્યાણી તું જય કર વાણી દેજે !

સુખદ નિજ વર. કલ્યાણી.

ચરણ શરણ ભયહારી હઇ,

શમદમ પ્રભુતિ ગુણ.

મન મહિંભર અધકુર રતિધર. કલ્યાણી.

રતિ માયા મદિરા—

૧
સર્વ સંસાર મદન આધીન

શ્રુતિ જ્ઞાન વિસ્તારક પ્રજ્ઞા થઇ ધર્મથી હીન;

થયા પિતાનો ધર્મ ભુલીને નિજ દુહિતામાં લીન. સર્વ.

મહાદેવ રમર સંહારક પણ થયા મદનથી હીન.

ભિષ્ટ ભામિનીમાં ભરમાયા આગીરૂપ નવીન. સર્વ.

કૈક સાધુએ કામ ભક્ત થઈ ત્યાગ્ય નિજ કૌપીન,

ઈન્દ્ર ચન્દ્ર ભુલ્યા તે બીજાં કયમ નયજે મનમીન. સર્વ.

પુષ્કર—

૨

મનોહારી ભાગી ભવ્ય રચના,

ધારી સારી ચિલ્લતી સુષ્ટિ દવી.

શ્રમ ભારી દે વિરામ—

નૃસલતા પુષ્પે નતા આ
શોભે સુંદરતાથી વસંત યોગે.
યોગ ભજન યોગ્ય ધામ.

મનોહારી.

વેળ્યંતી—

૩

આ વસંત ંહેલો આંવ્યો મદે ભરેલો,
આંવ્યો મદે ભરેલો રતિરંગ રાગરેલો. આ વસંત.
રાખ વસંત સર્વ ઋતુનો કહેલો છે,
ચલાવે એ સત્તા અપાર—
ભરી હૃદયે વિકાર ચહે વનિતા વિહાર,
કામનો વિલાસ રાસ.
પ્રભુય રમણ દે ઉલ્લાસ— આ વસંત.

સખીઓ—

૪

લૂંટી લાવણ્ય તારૂં લલના વસંત આ વિકાસે,
વસંત આ વિકાસે વસંત હા વિકાસે;
તવ મુખ લઈ ચંદ્રરાજ ગગનમાં દરે વિલાસ,
કોઝિલા તવ કંઠમાંથી પંચમ સ્વર દરતી ખાસ;
સરલ ખાહુની છટા મૃણાલમાં પ્રકાશે. હૂંટી.
સુંદર પ્રમદા શરીર હુસુમા ચુદ્ધ કમલકંડ,
પુદ્ગલ આમ્રફળો રસથી છલકે અખંડ,
પુષ્પ દે સુગંધ સખી શ્વાસના સુવાસે. લૂંટી

વૈજયંતી.

૫

ધર્મ બંધને મન દૃઢ રાખી ધૈર્ય ન પરહરિયે,
નીતિને સદૈવ આચરીયે. ધર્મ.

નહી આમૃદ્ધળો ઉતાવળથી પાકે.

બહુ દોડનાર જન ઝટપટરે થાકે;

નિજ શિષ્ટ જનોની અનુમતિથી,

સંસાર ભાર ધરિયે—

ધર્મ.

રતિદેવી-માયા-મહિરા. ૬

કલિ માનવની ધર્મ બુદ્ધિ પલટાવે,

મતિ બુલાવે ભરમાંવે.

કલિ.

શુદ્ધિ બુદ્ધિ ઉડી જતી થતાં કલ્પી સંચાર,

અધર્મનો અધિકારને અનીતિનો વીસ્તાર,

અન્યાયો અનિ એથી થતાં,

ભવમાં છતાં નયનીલતા સૂકી જતાં.

પરિણામ ન શુભ આવે.

કલિ.

સેવક કલિના થાય તે છેવટ નરકે ભાય,

જણાય રોટી શ્વાનને નહિ સોટી દેખાય;

ચાંદરણી એ દિન ચારની

સુખ સારની સંસારના રતિમારની,

શીલરાજ.

૭

છું કુલીન શૂરો પાંડિત પુરો ચક્રવર્તીનો સાળો,

થઈ સાળો થઈ સાળો.

છો વહને કાળો પહવી વાળો મનાય છે રૂપાળો;

રૂપાળો રૂપાળો

બસ પળમાં મ્હોરો લલના જોશે જ્યારે આ લટકાળો

લટકાળો લટકાળો

બર બચ્ચર પાળું, લવ અજવાળું ચાલું નવ થે પાળો

હું પાળો હું પાળો.

હું પ્રકાશ પામું, તન મન વામું, મહં બરો મુછાળો

મુછાળો મુછાળો

પહવીને પૈસો કરશે હૈશો, થાશે બહુ ગોટાળો

ગોટાળો ગોટાળો.

અપ્સરાઓ.

૮

મપસા નીપ મપની મપની ગમ પરેસા,

મગરેસા ગરેસા ગરેસા નીસા--

મપસા.

મપ નીપ મપ નીપ સારે નીસા,

મપ નીપ મપ ગરે રેસાની પમ ગમ પરે ગસા. મપસા.

ઘાઘી ગીડનગ તાગધીર ગીડનગ તાકીટધા;

ધીર કીટતક તીર કીટતક ધીરકટ તકધા (૩).

ગરેસા ગરેસા નીપ સાનીપ મપ ગમપ ગમપ,

ગરેસા મગરેસાની પમ ગરેસા.

તીગ તીગ થૈ તીગ ઘેતા (૨)

તીગ (૮) તીગ ઘેતા તીગ (૮) તીગધે.

તદધા કડાનધા (૩).

સાગમપ મગરેસા.

વૈજયંતી.

૯

અલખેશની કેવી નજર લાગી,

નજર લાખીરે નજર લાગી પ્રેમ જ્યોત જાગી. અલ

આ યૌવને તો ખાનપાનને હરામ કરી.

મહન ત્રિલાસની છે હાથરે શુભામ કરી.

પ્રજાળી પ્રેમના આ પાવકે તમામ કરી,

વિયોગે પ્રેમીના મારી મરણનું નામ કરી,

વાગી આ કારી બહાલા વિરહ કટારી બહાલા,

શાને વિસારી બહાલા આવો હું વારી બહાલા;

જાઉ ખસિડારી ખત્રીડારી નજર લાગી. અલખેલા

વૈજયંતી-પુષ્કર.

૧૦.

હે કાન્ત કળાધર મારા સ્વીકારો રજની દારા,

નિજ પ્રભા લરીને કાન્ત હરીને;

મિલન કરીને વર્ષાવો અમિરસ ધારા.

તું જીવન સખિ મમ સજની હું કેમ તને કહું રજની,

તું ઉષા મુનારી નિશિતમ હારી;

મનમુદ્ધકારી નલે ચમકતો તારા.

સ્વીકારો.

સેવા કરી રતિ ચાખું,

પ્રાણેશ્વરી કરી રાખું;

આ શરણ કિંકરી રમણ શ્રી હરી,

કહ્યું કર ધરી થાજે નૌકા તારા.

સ્વીકારો.

નંદન-ચંદન.

૧૧

આવા લેલા હૈયાના કંઈ કુટેલા,

અવનીમાં અંધારે છુપાયા છે,

કાયા નરની ખુદી ખરની જમની છાંટ થકી છાંટેલા. આવા.

પઠે તોયે કહે ભુમિ માપતા,

મુખાં મમ્મત ન કાપતા; (હા હા હા હા હા)

છાપ મુદ્દાનો ઉદ્યોગ છાપતા;

સેટો વર્ષી વિવાહમાં ન માનતા,

ખરે માનો છે, અણુલવા નાણાં ખુટેલા.

આવા.

દમયંતી તથા છોકરાઓ ૧૨

અરેરે આવ્યો કુડોકાળ મારાં ંહાલાં બાલુડાં,
વસન્તે આનંદે મોસાળ મારાં ંહાલાં બાલુડાં;
છાતી સરસાં ચાંપીને આમ દેશે દાદા દાદી વિશ્રામ.
કરશે મામા મામી ંહાલ મારાં

સગાં ભવે સો હોય ભવે, પણ માતા નહિ મળશે;
ક્યાંય પણ માતા નહિ મળશે;

મધુર મીઠડું ચુંબન માનું,
પળપળ સાંભરશે, માતની ગોઠ વીસરશે; અરેરે.
શીત છાંયડી માતા તરુની ટળતાં ટળવળસે;
(બાળ પંખીડાં ટળવળશે.

વિયોગ દાવા નળથી માતા, હૃદય સદા મળશે,
બાળનાં હૃદય સદા બળશે. અરેરે.

અંક બીજો.

નળ—

૧૩

પ્રિયે હું ભડકું સોંપી તને પરમેશના હાથે,
પ્રિયરમાં જુદાં સુખી થાને તમી સંતાન સંજામે.

સુખી કરશે અને તારી સદા વિભુ તારશે નૌકા;
 ભવો દધિમાં સદા જે કર્ણુ ધારક સમ રહે સાથે
 જતો નળ ત્યાગિને આધાર જગદાધાર તારો છે;
 સતીનો તે સહાયક છે વરદ કર રાખશે માથે.

વૈજયંતી—

૧૪

એ રસીલાની રતીએ કંઈ અજબ બદ્ધ કરેલો છે,
 મદનનો ગર્વ હરવાને એ છળીલો અવતરેલો છે.
 હરે છે ચિત્ત દર્શનથી હરે છે સ્પર્શથી લજ્જા.
 સુધાનો સ્વાદ ચુંબનમાં મધુર મીઠો ભરેલો છે. એ ર.
 ન છુટે 'ધ્યાન પ્રતિમાનું' સ્મરણમાં ઇશ ના આવે,
 હૃદયમાં ધર કરી એવો વિલાસીએ વસેલો છે. એ ર.
 પધારો રાજ થાકી આંખડી આ વાટડી ભેટી,
 વિરહની વેદના ટાળો મદન મદથી છડેલો છે. એ ર.

વૈજયંતી સખીઓ—

૧૫

અંગ અંગે અનંગે વિકાસિ અંગના,
 ભાવો બતાવે વિલાસ રંગનાં. અંગ.
 મંદ મંદ ચાલે ચાલ અપજા લભાય છે;
 પ્રેમપ્ર હાધારિ નાય નિલયે જવાય છે;

રમણી નવોઢા બનાવો ન જાઓ, જાઓ,
 માંડી વિનોદો વિના પ્રસંગતા અંઝ
 પ્રેમ કોપ કાન્તા આ કાન્તને બતાવજે;
 નેત્ર બાણ મારિ કામ જંગે હરાવજે;
 હારી લવારોથી લલના લજાઓ.
 મારી જાણે બલાશા પ્રકાર જંગતા; અંઝ.

પુષ્કર—

૧૬

રામા સુરા ધારી, પીતાં પ્રેમે દે મતિ મારી;
 માયા વિકારી બ્રામક ભારી.— રામા.
 રૂપ કૃપાણે હણુતી નરને;
 ચારૂ ચેષ્ટા જીવન હારી— રામા.

વૈજયંતી પુષ્કર—

૧૭

ભલે આવો પધારો મોંઘેરા મેહમાન,
 પ્રીતીનાં લોજન જમાડીએ;
 કરી અંતરની ખુલ્લી આ હાટડી,
 નાથ ! પાથરીશું હૈયાની પાટડી;
 જોઈ જમવાની જુગતીથી વાટડી.
 અમે સારાં કરીને તમારાં સન્માન. પ્રીતીનાં.

પરી રંભણનો પાક બહુ રસાળ છે,
કેલી ચુરમાનો સ્વાદ રસ વિશાળ છે;
ત્રણ થઈ શું યજમાન ને કૃપાળ છે,
કાન્ત ચુંબન સુધાનું કરાવીને પાન.

પ્રીતીનાં.

હમયંતી—

૧૮

પ્રાણ રે નળ કયાં ગયા ?
પ્રાણ વ્યાકુળ આ થયા.
ત્યાગિ દાર હીન વિકળ;
હૃદયના દયા ધરી,
મુખ બતાવિ વિમળનાથ;
હ્યો ઉગારિ કિકરી,
દૂર ઢાસીથી કાં થયાં.

પ્રાણ.

પ્રાણ.

મુનંદા—

૧૯

નહિ ચિંતા કર સખિરે,
સઘળા શોક શમી જશે;
દુઃખની નિશા ક્ષીણ થશે,
મુખનો દિન મણિ દેખાશે.
કૃષ્ણ પક્ષમાં ક્ષીણ નિશા કર ધાય,
શુકલ પક્ષમાં પ્રકાશતો દેખાય;
અસ્તોદયનો એ ન્યાય.

સઘળા.

સઘળા.

નળરાજ,

૨૦

શાં રંગ વિચિત્ર બતાવેરે વૈરી વિધાતા,
 ભવ અટવીમાં અથડાવેરે વૈરી વિધાતા;
 સહુ સુખની પાછળ લાગે નહિ દુઃખ ઠોઠ પશુ માગે,
 તોપણ દુઃખ ઠોકર વાગેરે વૈરી વિધાતા.
 મતિમંદ પ્રથમ થઇ મારી નળ થયો કનિષ્ઠ જુગારી,
 પસ્તાય રાજ્યને હારીરે વૈરી વિધાતા;
 ત્યાગી હમયંતી બાયા, વિદ્રુપ થઇ આ કાયા,
 સારથી થયો શીમાયારે વૈરી વિધાતા.
 સુરનાથ શાપ સંયોગી દેખાય અંદ્ર ક્ષય રોગી;
 નરદેવ સર્વ દુઃખ ભોગીરે વૈરી વિધાતા.

સુનંદા.

૨૧

મોહનવર મળવા આતુર મનડું ધીરજ જરિ નવ ધારે;
 મુગ્ધાના કોમળ કાળજડામાં બાણ રતી પતિ મારે.
 બાલ્ય કાળના ભાવ ગયા સહુ,
 રાથે મન રતિ રાગ વિકારે;
 મદન પીડિતા વ્યાકુળ યુવતી,
 કાન્ત વિના બળતી અંગારે. ધીરજ.
 બાય બહલતા પાસા રજની,
 મેત્રે નહિ નિદ્રાજ લગારે;
 શયન જાગરણ સમાન શતાં,
 રાત દિવસ સરખાં છે મારે. ધીરજ.

હમયાંતી.

૨૨

ધર્મ સદા પાપને વિચારશે અપાપા ઉગારશે;

પાર પ્રભુ મારો ઉગારશે તરલાને તારશે.

તોળી તુલામાં વિભુ ન્યાય દેશે, નહીં પક્ષ કોઈનો ધારી;

પાપીને શિક્ષાને ધર્મીને મુક્તિની શિક્ષા દે બધો નિવારી,

લેખ મિથ્યા લલાટના નહીં થસે નહીં ધશે ધર્મ.

વારાંગના.

૨૩

તેરે લિયે શેઠરિયાં સજાયે રખુંગો સૈયાંતેરે લિયે.

ચુનચુન કલિયાં ખાસી મવા મગાઉં સૈયાં.

હારેગર ઐયાં મય પિલાયે રખુંગી સૈયાંતેરે લિયે.

બુતાને સંગ દીવ ઉઝડી હુમ મઝીતમે રહેતે હયે;

છસે બરગાઠ કરતે હયે ઉઝીકે દીવમે રહેતે હયે,

ખિરહાની માત્રી નારી દિવમે છુપાવુ સૈયાં;

આંખોમે અપી મે પિઠાયે રખુંગી સૈયાં તેરે લિયે.

અંક ત્રીજો.

નં.

૨૪

પ્રમદા સુમગા સતી,

પતિમાં મતિ. પતિમાં રતિ;

તાસ્તિયો ધર્મની મુક્તિ સુખકર.

પ્રમદા.

ક્ષમા યાચું અપરાધની,

હતી એ સહુ કૃતિ કલિ બાધની;

સ્પર્શ કલિનો વિગત આજ;

મિલન વિભુની ગતિ.

પ્રમદા.

૧ હમયંતી—

૨૫

તન મન પરિશ્રમ હરવા બહાલે,
રમણ પ્રિયે પાઠે સુખપાલે,
ચાંપુ ચરણ તરણ નારણ પતિ કોમલ આ કરથી;
વાયુ ઢોળું વીજનથી શીતલ શીતલતા આલે—રમણ.
સતી દેવી હમયંતી દારા મળી ભાગ્ય બળથી,
આવી બળ્લાનો પરી ભવમાં સુખી સદા કાળે—રમણ.

વૈજયંતી દાસીઓ—

૨૬

હો ભુપતિ ધર્મ વિહારી,
હ્યો જય માળા આધારી;
હો અવિચળ સત્તા નિત સુખકારી.
સુમન સુરભિ સમ કીર્તિ વિકાસો,
રવિ પ્રતિભા સમ તેજ પ્રકાશો;
કરજો સન્યયથી રાજન,

ભુપતિ.

નિજ રચતનું પાલન રતિ ધારી;
જલ સર સિજ સમ અલિપ્ત પાપે,
ખલ અરિ જન મન ભયથી બ્યાપે,
થાજો કલ્યાણના ભાજન,

ભુપતિ.

નૃપ નૈવધના પુષ્કર મતિ ધારો.

ભુપતિ.

પુષ્કર.

૨૭

હું છળથી ખસા બાજિને;

વિકટ કપટથી નળને છતુ.

છળથી.

વિજય પુરુષનો કપટ થકી;

કપટના પટની રચના રચવી,

લૈમિ થાય દાસી આજ ભારી.

છળથી.

શેષ ચંદન નંદન; ૨૮

લાવો ખાસ લાવો નાનુકડો ગધેડો

હાજી છ હાજી સરદાર હાજી હા

કાળા ચોકળો ચોઢાડી સળવો.

લાવો.

ડાકે પહેરાવો લોઢાનો સાંકળી

ગુણોની ગાદલી રંગાવો વારળી

લાંબા કાનો નલે પહોંચી જાય

તેને કહેજો કે ગર્દભજી મેસુરથી બેલાતા ગાઓ. લાવો.

સર્વ પાત્રો (ભસ્ત વાક્ય)—૨૯

થાજો વધાઈ ભલી ભાતે આ દેસે ઉભરાવજો,

ધન ધાન્યો સરસ ભરત ભુમિ થાજો,

જનતા સંપ સરિતા, અતિ રતિ જલથી છલકાજો. થાજો.

દંપતી રેજો નીતી ધર્મે શર્મે મતિથી,

નિત ભજો વિભુને સ્નેહે ધન તન મન ધન અપીને;

સુખમાં દુઃખમાં સમતા ધરિને,

જ્યે ધામ વિશે સૌ જાજો.

થાજો.

